ELSEVIER

Available online at www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/kontakt>

Original research article

Návrh fungování regionálního systému důchodového zabezpečení modelovaný v podmínkách České republiky

Draft of the regional pension scheme functioning simulated in the Czech Republic

Jan Bednář^{a, b, *}, Ivana Faltová Leitmanová^a^a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, katedra ekonomiky, České Budějovice, Česká republika^b Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Ústav humanitních studií v pomáhajících profesích, České Budějovice, Česká republika

INFORMACE O ČLÁNKU

Received: 2015-10-16

Received in revised form:
2016-04-20

Accepted: 2016-05-16

Published online: 2016-06-27

Keywords:

Regional economic policy

Social security

Retirement

Region

Pension

Regional pension system security

ABSTRACT

The article discusses the issue of retirement security of citizens in advanced age. It deals with the possibility of covering all inhabitants in the region. The analyzed solution is independent of the central state pension scheme, usually implemented in the first pension pillar.

Due to the difficult changing of the pension scheme as a whole, the possibilities of the regional pension scheme are described and analyzed by the real conditions in the Czech Republic.

Based on the analyses, possible roles of the region and opportunities in it have been defined while ensuring seniors. The result is the defining of the conditions for the public pension fund to function, where the second pillar pension scheme seems optimal.

A specific solution also contains an actuarial model of the functioning of the regional pension fund. Under certain conditions, it is possible that the fund development and the pension that a pensioner earned fulfilling the set conditions is considered. Due to the limitations of a regular, predictable income, we can consider the simulated allowances as the lowest income possible.

SOUHRN

Klíčová slova:

regionální hospodářská politika

sociální zabezpečení

důchodové zabezpečení

region

starobní důchod

systém regionálního důchodového
zabezpečení

Článek pojednává o problematice důchodového zabezpečení občanů v postproduktivním věku. Zabývá se možností jeho plošného pokrytí v rámci všech obyvatel regionu. Analyzované řešení je nezávislé na centrálních důchodových systémech státu, zpravidla realizovaných v rámci prvního důchodového pilíře.

Vzhledem k obtížné přenositelnosti důchodových systémů jako celku jsou možnosti regionálního důchodového zabezpečení popisovány a analyzovány v rámci reálných podmínek České republiky.

Na základě provedených rozborů a analýz byly definovány možné role a možnosti regionu při řešení problematiky zajištění občanů ve stáří. Výsledkem je pak defino-

* **Korespondenční autor:** Ing. Jan Bednář, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Ústav humanitních studií v pomáhajících profesích, J. Boreckého 1167/27, 370 11 České Budějovice, Česká republika; e-mail: jbednar@zsf.jcu.cz; <http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2016.05.001>

vání podmínek fungování veřejného fondu regionálního důchodového zabezpečení, přičemž jako optimální se jeví jeho působení v rámci druhého pilíře důchodového zabezpečení.

Konkrétní řešení rovněž obsahuje matematický model fungování regionálního důchodového fondu, kdy za definovaných podmínek lze usuzovat o možném vývoji fondu a výši důchodových dávek, které by účastník tohoto důchodového zabezpečení získal při splnění definovaných podmínek vzniku nároku na starobní důchod. Vzhledem k omezení simulace pouze na pravidelné, předvídatelné příjmy lze konkrétní hodnoty simulovaných dávek považovat za spodní hranici příjmu.

© 2016 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
Published by Elsevier Sp. z o. o. All rights reserved.

Úvod

Jedním z palčivých problémů současné doby je řešení otázky zajištění občanů ve stáří. Je obecně přijímanou skutečností, že existující modely důchodového zabezpečení zaznamenávají v současné době problémy se zajištěním dlouhodobé finanční stability. Hlavní příčiny tohoto jevu jsou spatřovány v prodlužování středního věku dožití obyvatel a rovněž ve výrazném poklesu počtu narozených dětí [1]. Nesoulad mezi počtem starobních důchodců na jedné straně a počtem dětí, žáků a studentů na straně druhé se projevuje postupným poklesem počtu obyvatel v produktivním věku. Současně růst počtu obyvatel v důchodovém věku vyvolává silné finanční tlaky na provozovatele důchodových systémů [2]. Toto je příčinou široké diskuse o reformě stávajících systémů a hledání nových řešení, jak přispět ke stabilitě důchodového zabezpečení v budoucnosti.

Aktivní úloha regionu v oblasti tvorby zdrojů a výplaty dávek v důchodovém systému není komplexně v literatuře prezentována, jsou popsány veřejné regionální fondy, např. „Local Government Pension Scheme“ [3], provozovaný ve Velké Británii. Způsob stanovení penzijního plánu je vymezen jako dávkově definovaný systém, který není závislý na investiční výkonnosti fondů. Tyto fondy sdružují omezenou část populace – pracovníky veřejného sektoru. Obdobný charakter mají i veřejné regionální penzijní kanadské fondy LAAP [4] nebo kalifornské penzijní fondy „California Public Employees Retirement System“ (CalPERS) a „California State Teachers Retirement System“ (CalSTRS) [5]. Akumulace prostředků těchto fondů je zajištěna na kapitálových trzích zhodnocováním vkladů přispěvatelů do systému.

Tyto fondy jsou provozovány na neziskovém principu, obvykle bývají dávkově definované. Britské fondy LGPS [3] udržují svou stabilitu na základě principů pojistné matematiky, kdy však případné schodky jsou kryty zvýšením příspěvku zaměstnavatelů. Americké veřejné regionální penzijní systémy jsou však značně podfinancované. Uvádí se [6], že celková velikost takovýchto veřejných nekrytých závazků je odhadována v rozmezí od 730 miliard dolarů až do výše 4,4 bilionu dolarů. Spíše je předpokládána částka, která se blíží vyšší hranici. Důvody jsou vedle stárnutí obyvatelstva spatřovány především v poklesu výnosu na kapitálových trzích, v politickém riziku, v nadměrné valorizaci dávek, ve zhoršování demografického vlivu [7] apod. Za propadem amerických penzijních fondů je spatřováno

(v případě stanovení důchodových plánů) nepostupování podle zásad pojistné matematiky [5]. Situace popisovaných kanadských veřejných penzijních fondů LAPP [4] je mnohem lepší než u obdobných fondů v USA. Důvody tohoto stavu jsou především spatřovány v lepší diverzifikaci investičního portfolia fondů, kde po roce 2000 značně roste význam alternativních investic.

V kontinentální Evropě se regionální důchodové systémy nevyskytují. Regiony nejčastěji vystupují v roli distributora centrálních důchodových systémů. Vyšší roli regionu lze spatřovat v dánském modelu důchodového zabezpečení, ale i zde se jedná převážně o centrálně financovaný systém.

Metodika a charakteristika souboru

Cílem analýzy je definování podmínek, za kterých by mohl fungovat celoplošný regionální důchodový systém v reálných podmínkách právního systému České republiky. Zdrojem dat jsou především výroční zprávy České správy sociálního zabezpečení, zprávy o činnosti ČSSZ [8, 9], statistické ročenky ČSSZ, data Českého statistického úřadu [10] a databáze Asociace penzijních fondů v České republice [11]. Na základě sekundární analýzy těchto dat a zkušeností existujících fondů zaměstnanců veřejného sektoru ve Velké Británii, USA a Kanadě byly definovány podmínky fungování uvažovaného regionálního fondu. Tato teoretická konstrukce pak byla ověřována pomocí matematického modelu do konkrétní podoby fungování tohoto fondu.

Výsledky

Vymezení pojmu regionální důchodové zabezpečení

Pro účely této práce rozumíme pod pojmem regionální důchodové zabezpečení takový systém zabezpečení, jehož působnost je vymezena hranicemi regionu. Občané žijící a pracující v regionu odvádějí příspěvky do tohoto systému, přičemž celá správa, výpočet důchodů a jejich výplata se provádí v tomto regionu. Výplata důchodu za hranice regionu není žádoucí, ale musí být možná. Abychom mohli systém nazvat regionálním, musí v rámci jednoho ekonomického prostoru vymezeného jednotným právním řádem existovat více míst, kde se paralelně vyskytují výpočetní centra starobních důchodů, která zajišťují jejich lokální výplatu.

Vybrané nejdůležitější charakteristiky systému

1. Vymezení působnosti regionálního důchodového zabezpečení a jeho charakter, struktura, kontrolní mechanismy.
 - a. Provozování v rámci druhého pilíře důchodového systému, veřejnoprávní fond působí uvnitř hranic regionu.
 - b. Regionální penzijní fond je právnickou osobou, výnosy fondu jsou osvobozeny od daně z příjmu.
 - c. V územní působnosti okresních soudů zřizuje penzijní fond kontaktní místa. Ústředí fondu sídlí v regionu svého zřizovatele. Zřizovatelem je regionální vláda.
2. Vymezení základních podmínek účasti v důchodovém systému.
 - a. Do fondu může vstoupit fyzická osoba, která splní jednu z těchto podmínek:
 - i. Fyzická osoba má trvalé bydliště v regionu.
 - ii. Fyzická osoba na území regionu pracuje.
 - b. Účast je dobrovolná, minimální doba účasti pro vznik nároku na čerpání dávky činí 10 let.
 - c. Dávku lze vyplatit až po vzniku nároku na starobní důchod z prvního důchodového pilíře.
 - d. Ukončení účasti do 10 let – vyplácí se odbytné. Ukončení nad 10 let, účast nezaniká, vzniká nárok na dávku, odbytné nelze vyplatit.
3. Základní vymezení fondu, dílčí struktury.
 - a. Fond regionálního důchodového zabezpečení vytváří dílčí fondy: občanský fond, regionální fond, provozní fond, rezervní fond.
 - b. Občanský fond založený na principu zásluhovosti, po celou dobu kapitálově zhodnocované vklady na finančních trzích.
 - c. Regionální fond. Shromažďuje prostředky bez vazby na konkrétního účastníka fondu. Zdroje fondu jsou distribuovány na principu solidarity. V době akumulace fond financován převážně kapitálovým způsobem, v době standardního provozu jako PAYG systém.
 - d. Provozní fond. Shromažďuje zdroje ve výši 1,5 % všech prvotních příjmů (nikoliv příjmů z kapitalizace). Prostředky slouží k zajištění provozu fondu.
 - e. Rezervní fond. Kapitalizuje volné prostředky regionálního fondu (v době standardního režimu).
4. Vymezení zdrojů financování, jejich výběr, součinnost s ostatními pilíři.
 - a. Odvod 2 % z hrubé mzdy účastníka fondu – zaměstnance, u OSVČ 2 % z průměrné mzdy předcházejícího kalendářního roku. Jedná se o příjem občanského fondu. Příjem je odváděn prostřednictvím prvního důchodového pilíře.
 - b. Zvýšení penále plynoucí z neuhrazeného pojistného v prvním důchodovém pilíři o 1/3. Tyto zdroje jsou pak příjmem regionálního fondu.
 - c. U právnických osob se sídlem v regionu 1 % ze zisku. Jedná se o příjem regionálního fondu.
 - d. Příjmy z pronájmu vlastního majetku, nepravidelné výnosy, dary, nadace apod. Vše příjmem regionálního fondu.
5. Základní filozofie nakládání s finančními zdroji v průběhu aktivních vkladů, definování.
 - a. Strategie v době akumulace. Dobou akumulace rozumíme dobu, kdy fond nevyplácí žádné dávky. Nosným způsobem financování je kapitalizace všech vkladů. Týká se jak občanského, tak regionálního fondu.
 - b. Strategie fondu ve standardním režimu, kdy dochází k rovnováze mezi příjmy a výdaji v regionálním fondu. Za těchto podmínek je fond dále financován průběžným způsobem. Příjmy, které v rámci běžného roku překročí výdaje, jsou kapitalizovány. Výnosy z těchto přebytků jsou součástí rezervního fondu. Občanský fond nadále funguje na principu období jako v období akumulace.
6. Definování dávek vyplácených ze systému.
 - a. Mezi vyplácené dávky patří starobní důchod a odbytné.
 - b. Starobní důchod je dvousložkový a je vyplácen po dobu 20 let od data přiznání starobního důchodu z prvního důchodového pilíře. První složku tvoří výnos z občanského fondu ke dni přiznání starobního důchodu a druhou složku u žadatelů, kteří v regionu žijí, i podíl z výnosu z regionálního fondu.
 - c. Odbytné je vypláceno účastníkovi regionálního důchodového fondu vždy, když jeho účast v systému nepřesáhne 10 let a skončí výpovědí. Odbytné je vypláceno pouze z občanského fondu, při výplatě odbytného je sražen poplatek za zhodnocení vkladu.
7. Zásady uplatnění regionálního principu včetně výplat za hranice regionu.
 - a. Dávky příjemcům, kteří trvale žijí mimo hranice regionu; je vyplácena pouze dávka z občanského fondu. Valorizace této dávky závisí na aktuální výkonnosti kapitálového zhodnocení v době pobírání dávky.
 - b. Příjemcům dávky žijícím v regionu je vyplácena za stejných podmínek dávka z občanského fondu a rovněž tak dávka z regionálního fondu. Valorizace dávky z regionálního fondu je možná formou 13. důchodu vypláceného z rezervního fondu, pokud jsou vytvořeny v daném roce prostředky pro výplatu tohoto důchodu.
8. Základní principy zhodnocení prostředků, možnosti.
 - a. Při investování volných prostředků na vlastní náklady podíl akcií v portfoliu investic ve fondu nesmí překročit 30 %. Lze investovat pouze do akcií kotovaných na burzách zemí EU (případně zemí OECD). Je předpokládáno rovněž umísťování volných prostředků přímo do vlastnické struktury významných regionálních podniků, především zajišťujících infrastrukturu regionu a veřejné služby.
 - b. Z důvodu snížení rizika nejméně 50 % investovaných prostředků do sféry privátního sektoruázat na zaručený reálný výnos. Zaručený reálný výnos by zajišťoval smluvně stanovenou reálnou návratnost vložených prostředků + stanovenou reálnou průměrnou míru úrokového výnosu.
 - c. Maximální výše investic prostřednictvím jedné finanční instituce nesmí překročit 10 % objemu prostředků investovaných do všech privátních finančních institucí.

Výpočty

Dávky: Hodnota dávky z občanského fondu představuje podíl úhrnu zhodnocených individuálních vkladů účastníka fondu ke dni podání žádosti o důchod a předpokladu počtu měsíců pobírání důchodu (240 měsíců).

Výpočet dávky z regionálního fondu je složitější. Výše prostředků účastníka z regionálního fondu (P_t) je stanovena počtem měsíců jeho skutečné aktivní účasti v občanském fondu a průměrnou výší podílu na jednoho účastníka (P).

$P_t = P \times M$, kde M je počet měsíců účasti v občanském fondu.

Hodnota měsíční dávky z regionálního fondu (B) pro první rok vyplácení je dána vztahem:

$$B = P_t / 240$$

Důchodová dávka z regionálního fondu je vyplácena po dobu 20 let. V případě smrti důchodce před uplynutím 20 let výplata starobního důchodu z regionálního fondu končí.

Matematické obecné vyjádření stanovení měsíčního podílu:

$$P = (Y_r \times t) - (B_a \times P_b \times M_b) / (P_a \times M_a) + (P_z \times M_z) \quad (18)$$

Kde:

P	stanovený podíl
Y_r	poslední známý roční příjem regionálního fondu
t	časový parametr v rocích {1–20}
B_a	prům. výše přiznané měsíční dávky z regionálního fondu
P_b	počet příspěvůatelů pobírající dávku z regionálního fondu
M_b	průměrný počet měsíců dalšího vyplácení dávky
P_a	počet aktivních příspěvůatelů
M_a	průměrný počet měsíců účasti v občanském fondu
P_z	počet příspěvůatelů s pozastavenou účastí
M_z	průměrný počet měsíců v občanském fondu P_z

Ve schématu 1 nejsou znázorněny interní finanční toky uvnitř regionálního fondu.

Obecné předpoklady a nastavení simulace matematického modelu

Vzhledem k vymezení modelu regionálního důchodového zabezpečení je simulace finančního vývoje jednotlivých fondů velmi obtížná. Vývoj navrženého systému regionálního důchodového zabezpečení ovlivňuje velké množství proměnných a determinantů. Pro zjednodušení výpočtu byly dále stanoveny předpoklady a omezení, které umožní provést simulaci vývoje dílčích fondů důchodového systému během celé fáze akumulace až do počátku standardního režimu fondu. Toto období přesto zahrnuje simulaci v délce 40 let. Není provedena simulace vývoje rezervního fondu.

Základní předpoklady simulačního modelu

Počet obyvatel regionu je stanoven ve výši 1 milionu osob.

- Předpokládáné pokrytí populace regionálním důchodovým zabezpečením je nastaveno ve výši 60 % aktivní populace (věková skupina 22–64 let).
- V prvním roce simulace je předpokládán vstup 10 % aktivní generace regionu.
- Od druhého roku simulace až do dosažení 60% pokrytí populace se každoročně zvyšuje počet účastníků o 3 % aktivní generace.
- Po dosažení hranice 60% pokrytí populace vstupuje každý další rok do systému již jen 1/42 aktivní populace.
- Odchod do důchodu je v souladu s modelem možný nej dříve po uplynutí 10 let účasti ve fondu.
- Z hlediska simulace je uvažováno o odchodu do důchodu vždy po pěti letech (z hlediska přehlednosti výpočtu není v simulaci umožněn odchod do důchodu v každém roce po dosažení 10 let účasti).
- Časová řada simulace je rozčleněna do intervalů, 1/7 účastníků intervalu (při splnění podmínek přiznání důchodu) odchází do důchodu v každém z dalších 5letých cyklů.
- Maximální doba pobírání důchodu je v modelu stanovena na 20 let.
- Po uplynutí každých 5 let pobírání důchodových dávek je stav důchodců každé skupiny příslušného intervalu snížen o 1/4 počátečního počtu.
- Pro účely stanovení celkového počtu aktivních účastníků fondu je v intervalu každých 5 let simulace vypočítán průměrný počet účastníků daného pětiletého intervalu. Do výsledné hodnoty jsou zahrnuty roční nárůsty nových účastníků systému a odpočítány jednorázové odchody do důchodu v každém 5. roce simulace.
- Je přiznáván pouze starobní důchod.
- Provozní fond je tvořen 1,5% odvodem z výnosu příjmu do regionálního fondu.

Občanský fond

- Průměrný vyměřovací základ pro účely stanovení odvodu prostředků do občanského fondu je stanoven na 25 000 Kč. Tento základ je konstantní po celou dobu simulace.
- Z výše uvedeného vyměřovacího základu vyplývá průměrná výše odvodu do občanského fondu (2 %) ve výši 500 Kč měsíčně. Všichni jednotlivci platí odvod v jednotné výši.
- Zhodnocování prostředků ve fondu je prováděno měsíčně jednotnou sazbou 3 % p. a., podle vzorce (19).

Příjem počítáme podle vzorce:

$$\frac{(1 + i)^n - 1}{i} \times A \quad (19)$$

Kde:

n	počet vkladů
A	výše měsíčního vkladu
i	měsíční úroková sazba

Schéma 1 – Základní finanční toky regionálního fondu důchodového zabezpečení

Výše důchodu po uplynutí příslušné simulační doby je stanovena jako podíl příslušné hodnoty výnosu fondu pro dané období a čísla 240 (počet měsíců konstantní doby výplaty důchodu).

Regionální fond

- Výnos regionálního fondu se skládá ze tří částí: výnos daně z příjmu právnických osob, výnos z penále a odhad minimální výše nadace od zřizovatele.
- O jiných výnosech není uvažováno.
- Příjmy regionálního fondu jsou úročeny 3 % p. a. na rozdíl od občanského fondu jednou ročně.
- Celkový počet měsíců účasti všech aktivních účastníků pro potřeby stanovení velikosti podílu účastníka je snižen o počet aktivních, kteří odešli do starobního důchodu.
- Velikost podílu na jednoho aktivního účastníka je stanovena podle vzorce (18).
- Dávky plynoucí z regionálního fondu jsou stanoveny jako součin doby účasti v občanském fondu jednoho účastníka a velikosti podílu.
- Celková výše dávky z regionálního fondu v každém 5. roce simulace je pak dána součinem výše dávky na jednoho aktivního odcházejícího v tomto roce do důchodu a počtu všech aktivních odcházejících v tomto roce do důchodu.
- Výše konstantní částky ročních odvodů do regionálního fondu je odvozena ze skutečného výnosu daně příjmu právnických osob v České republice v roce 2012, odvození je v tab. 1, kdy výsledná hodnota je rovna 1 % výnosu DPPO (daně z příjmu právnických osob) přepočtem na 1 mil. obyvatel – průsečík řádku „výše odvodu (1 %)“ a sloupce „Region“.

V tabulce 2 reprezentuje uvedené procento podíl z průměrného starobního důchodu v České republice v roce 2014. Jeho hodnota v tomto roce činila 11 075 Kč (tj. cca 409 eur, kurz srpen 2015). Tato částka představuje 100 %.

Tabulka 1 – Výše odvodu ze zisku právnických osob

	Jednotky	Česká republika	Region
Výše DPPO 2012 (19 %)	tis. Kč	133 600 000	12 723 809
Počet obyvatel ČR	tis. osob	10 500	1 000
Výše odvodu (1 %)	tis. Kč	7 031 578	669 674
Zdroj: [12]; vlastní výpočet			

Diskuse

Diskuse k navrženému modelu a nastavení regionálního důchodového zabezpečení

Model regionálního důchodového zabezpečení je koncipován tak, aby respektoval závěry Slavíka a Rutarové [13, s. 352], kteří vycházejí z Eatwelova modelu ([14, s. 58]. Základem je jejich názor, že penzijní systém není problém primárně finanční, ale jedná se o záležitost aktuální míry redistribuce mezi aktivními generacemi a generacemi důchodců. Z tohoto důvodu převažuje z dlouhodobého hlediska u většiny příjmů regionálního fondu způsob financování s převažujícími prvky průběžného způsobu financování s rezervním fondem.

Způsob financování

V rámci teoretické diskuse nad způsobem financování je formulována zásadní myšlenka ve vztahu ke způsobu financování důchodového zabezpečení. Oba konkurenční systémy, tedy systém kapitálového zhodnocení úspor a průběžný systém, jsou považovány za mezní protipóly řešení důchodového zabezpečení a lze vyjádřit názor, že jejich vzájemnou kombinací lze dospět ke společensky nejvýhodnějšímu řešení [1].

Tabulka 2 – Výsledky modelu – Přehled výše starobních důchodů v příslušném roce simulace v % průměrného důchodu

Název fondu	Počet let simulace	Počet let účasti v systému při nároku na důchod						
		10	15	20	25	30	35	40
Občanský	10	2,7						
Regionální		2,3						
Celkem		5,0						
Občanský	15	2,7	4,5					
Regionální		2,0	3,0					
Celkem		4,7	7,5					
Občanský	20	2,7	4,5	6,5				
Regionální		2,0	3,0	3,9				
Celkem		4,7	7,5	10,4				
Občanský	25	2,7	4,5	6,5	9,0			
Regionální		2,0	3,0	3,9	4,9			
Celkem		4,7	7,5	10,4	13,9			
Občanský	30	2,7	4,5	6,5	9,0	12,0		
Regionální		2,0	3,1	4,1	5,1	6,2		
Celkem		4,7	7,6	10,6	14,1	18,2		
Občanský	35	2,7	4,5	6,5	9,0	12,0	15,5	
Regionální		2,2	3,3	4,4	5,5	7,1	7,7	
Celkem		4,9	7,8	10,9	14,5	19,1	23,2	
Občanský	40	2,7	4,5	6,5	9,0	12,0	15,5	19,7
Regionální		2,4	3,6	4,7	5,9	7,1	8,3	9,5
Celkem		5,1	8,1	11,2	14,9	19,1	23,8	29,2

Model financování regionálního penzijního zabezpečení se tedy opírá o oba systémy tak, aby co nejvýhodněji využil výhody obou systémů. V době kapitalizace, tj. v prvních deseti letech existence fondu, se vytvářejí zdroje, které budou sloužit k výplatě prvních příjemců dávky po 10 letech. Skutečnost, že po celou dobu fáze akumulace byly shromažďovány příjmy a nebyly vypláceny dávky, poskytné vznik dostatečné příjmové základny, která umožní zdroje dále zhodnocovat a vytvářet tak základnu pro výplatu relevantních dávek ve fázi běžného (stabilního) provozu.

Ve fázi akumulace a v několika prvních letech jsou určujícím kritériem rovnováhy příjmy. Fáze akumulace končí až tehdy, když dojde k vyrovnání toků příjmů a výdajů. Tedy dojde ke standardnímu počtu důchodců odpovídajícímu velikosti celé populace. Období akumulace fondu může v závislosti na individuální strategii většiny účastníků fondu trvat ještě mnoho let po vzniku nároku na důchod prvních důchodců. V období standardního provozu roste v regionálním fondu úloha výše výdajů.

V okamžiku stabilního provozu dojde k postupnému převodu volných prostředků z regionálního fondu do fondu rezervního. Z dlouhodobého hlediska převažuje u regionálního fondu průběžný systém financování založený na principu solidarity a regionální příslušnosti.

U občanského fondu je striktně zachován princip zásluhovosti a je důsledně financován kapitálovým způsobem.

Při splnění minimální doby účasti ve fondu jsou tyto prostředky vždy vypláceny účastníkům. Fond garantuje výplatu vkladu v případě utržené ztráty na kapitálových trzích. Provozovatel systému uhradí rozdíl mezi výší zůstatku na kontě účastníka a úhrnu všech jeho vkladů z rezervního fondu. Možnost takovýchto výsledků zhodnocení je minimalizována zvolenou finanční strategií celého důchodového regionálního fondu. Výplata těchto prostředků může v podmínkách ekonomického růstu zvyšovat inflační tendence v regionu a národní ekonomice. Nicméně jsme toho názoru, že z důvodu přitažlivosti pro střední a vyšší příjmové skupiny obyvatelstva je nutné takovéto řešení přijmout.

Stanovené výnosové procento modelace fondu

Je pravdou, že se lze setkat s velkým množstvím článků a studií i od renomovaných autorů, kde jsou prezentovány modely popisující reálné úrokové míry převyšující 5–6 % p. a. [13].

Kanadské penzijní fondy LAPP například uvádějí průměrnou sazbu návratnosti za 18 let od roku 1993 do roku 2011 ve výši 7,1 % ročně, přičemž uvádějí, že čistý roční výnos v letech 2001–2011 byl ve výši 7,8 %. Zlepšení výnosnosti (v tomto období probíhala světová globální finanční krize) přičítají diverzifikaci portfolia spočívající v posílení vlivu alternativních investic. Vostatek [15, s. 19] uvádí, že

podle studií OECD v případě tzv. balancovaného portfolia byl dosahován investiční výnos pro soukromé společnosti ve výši 7,3 %. Opačný stav, tedy velmi nízký výnos ve výši pouhých 1,5 %, uvádí Bezděk [16] na příkladu výnosu švýcarských fondů, který byl dosahován v průběhu 70.–80. let dvacátého století. Kubiček [17] uvádí jako nejčastěji využívanou míru výnosu pro simulace vývoje kapitálových systémů výnosovou sazbu ve výši 4–6 % ročně. V rozmezí těchto sazeb se pohybují i autoři modelací dopadů českých koncepcí fondového důchodového zabezpečení – [16, 18, 19, 20].

Uváděné velmi vysoké hodnoty reálného výnosu pro USA je nutné vnímat z pozice ekonomického lídra světa. Nabízí se rovněž otázka, zda se skutečně ve všech případech jedná o reálné hodnoty, nebo zda nejde jen o tzv. čisté hodnoty – například očištěné o uhrazenou daň z výnosu [5]. Výnosnost státních kalifornských dluhopisů je uváděna ve výši 5 % průměrné roční sazby a současně průměrnou roční sazbou návratnosti penzijních fondů ve výši 7,75 %. Nelze v této souvislosti očekávat, že 5 % výnos státního dluhopisu představuje reálnou sazbu návratnosti. Vysokých výnosů lze dosáhnout pouze u menších fondů, které mají lepší možnost umístit většinu svých volných prostředků do výnosnějších produktů.

Vostatek [21] prezentuje studie OECD (týká se států G7 + Švédska) a uvádí, že uvedené státy dosahují za posledních 25 let (do roku 2007) reálný medián výnosu z portfolia složeného z 50 % akcií a 50 % obligací ve výši 7,8 % z rozptylem od 5,5 % v 1. decilu do 9 % v 10. decilu. Tyto hodnoty však nezahrnují náklady penzijních fondů na výběr příspěvků, provozní náklady, náklady na zprostředkování, náklady na výplatu dávek v budoucnosti apod. Z těchto důvodů je tento průměrný výnos odhadován OECD na 5 % reálné [21]. Pro českou republiku je prezentován názor, že vzhledem k nižší výkonnosti ekonomiky by ukazatel reálné návratnosti investic mohl být v rozmezí 2–4 %. Toto stanovisko je považováno za korektní, a proto je 3 % dlouhodobě udržitelná výnosová sazba použita při modelaci vývoje výnosu regionálního důchodového fondu.

Struktura investičního portfolia penzijního fondu

Za model vhodný pro zmenšení rizika a stabilizaci průměrného výnosu je v literatuře často uváděna skladba investičního portfolia ve složení 50 % obligací a 50 % podnikových akcií.

Kanadské veřejné fondy LAPP uvádějí, že koncem devadesátých let minulého století bylo složení investičního portfolia: 35 % dluhopisy, 60 % akcie a 5 % alternativní investice, především investice do nemovitostí. Dále uvádějí, že po roce 2000 se dramaticky změnila investiční politika těchto fondů, kdy fondy ustupují od tržně orientované investiční politiky na alternativní investice (například nemovitosti, infrastrukturu, lesy a půdu). V roce 2011 bylo portfolio investic složeno takto: 30 % dluhopisy, 38 % akcie a 32 % alternativní investice. Této strategii přičítají relativní stabilitu fondu v podmínkách finanční krize na sklonku posledního desetiletí.

Zkušenosti kanadských fondů, ale i současný odklon od masivního investování do akcií na evropském kontinentě byly inspirací ke stanovení maximálního procentního po-

měru vůči celkovým investovaným prostředkům na nejvýše 30 % hodnoty všech investic.

Z hlediska opatrnosti je v modelu umožněno investovat pomocí privátních penzijních fondů maximálně 50 % hodnoty portfolia regionálního penzijního fondu jako celku. Omezení rizika ztráty investic je navrhováno dvěma způsoby:

1. omezením doby investice na maximálně 10 let;
2. smluvním investováním se zaručenou fixní reálnou sazbou návratnosti.

Vzhledem k tomu, že řada autorů [17, 19, 20] definuje standardní návratnost vložené investice ve výši 4–6 %, je reálné požadovat od zprostředkovatele (kapitálového zhodnocení) zaručený reálný průměrný roční výnos ve výši cca 3 %. Rozložení rizika se týká rovněž soukromých finančních institucí, které kapitalizují prostředky fondu. V modelu je uváděno, že jeden zprostředkovatel nesmí překročit 10 % celkového objemu privátně kapitalizovaných prostředků. Fakticky to znamená, že jedna finanční instituce nemůže disponovat s větší částí fondu než s 5 % hodnoty kapitalizovaného majetku. Toto omezení je považováno za účelnější než stávající omezení investování (viz například konzervativní investování fondů penzijního připojištění v České republice).

Příjmy fondu

Myšlenka propojení regionálního penzijního systému s prvním pilířem sociálního pojištění byla inspirována zákonem č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření [22], ze kterého vyplývá, že stát vybírá prostřednictvím inkasního místa na své náklady pojistné nejen v dosavadní výši, ale zvýšené o další dvě procenta, a to vše spolu s vyváděnými prostředky posílá na účet depozitáře důchodové společnosti. Pokud toto umožňuje současná právní úprava, neměl by být problém tutéž úpravu aplikovat na systém regionálního důchodového zabezpečení. Obdobně by neměl být problém zvednout předpis penále ze současných 18 na 27 % a poté 1/3 z každé stokoruny vybrané na penále v příslušném regionu převádět na příslušný regionální penzijní fond.

Námítka, že penalizace je neúměrná, neobstojí. Česká správa sociálního zabezpečení ze zákona č. 589/1992 Sb. nepoužívá složité úrokování [23]. Penále z penále se tedy neplatí. Splácí se pouze jistina a po zaplacení dlužného pojistného penále již neroste. Výše uvedená 27 % sazba je ve skutečnosti mnohem nižší, než jakou používají komerční banky při úročení kreditních karet. Tento zdroj však negarantuje konstantní výši příjmu, neboť vybrané penále je odlišné od penále, které je v daném roce předepsané, například z důvodu kumulace dluhů z minulosti, a proto jeho výše v čase kolísá.

Závěr

V rámci modelu regionálního důchodového zabezpečení je snahou nabízeného řešení využít zdroje, které se v tomto regionu nacházejí, a logicky provázat vzniklé důchodové zabezpečení s požadavky regionálního rozvoje spravované

ho území. Vytvořit tedy systém, který bude buď alternativou, nebo dalším zdrojem příjmu starobních důchodců, a současně bude posilovat sounáležitost občanů se svým regionem a vytvářet kapitálové zdroje pro jeho rozvoj.

Na základě uvedených rozborů a analýz je považováno za optimální působení takto vymezeného regionálního penzijního systému v rámci druhého důchodového pilíře. Dále je předpokládáno plošné využití systému – teoreticky pro všechny občany regionu. Z hlediska financování lze doporučit kombinovaný systém, přičemž lze považovat za rozumné, aby z mnoha důvodů byl z dlouhodobého hlediska financován průběžný systém. Kapitálové zhodnocování příspěvků je vhodné jako doplňkový způsob akumulace peněžních prostředků. Jsem přesvědčen, že nosným zdrojem důchodového zabezpečení v rámci České republiky budou příjmy z prvního pilíře sociálního pojištění. Příjmy z takto definovaného druhého pilíře důchodového zabezpečení mohou být platným doplňkem domácností důchodců. Při optimálním využití všech nabízených možností mohou být příjmy z takto koncipovaného pilíře velmi významné.

Přínosem tohoto článku je skutečnost, že se jedná o jedinou práci, přinejmenším v českém prostředí, která se pokusila popsat a propojit důchodové zabezpečení s regionálním rozvojem. Přičemž definování úlohy regionální role velmi výrazně zasahuje do koncepce celého systému navrženého důchodového zabezpečení. Rovněž nelze opomenout, že se jedná o práci, která uvažuje o plošném zapojení obyvatel do regionální sociální instituce, nikoliv výhradním či rezortně omezeném, jako to mají již existující americké, kanadské a britské veřejné lokální penzijní systémy.

Praktický přínos práce lze spatřovat ve formulovaném modelu fondu regionálního důchodového zabezpečení. Tento návrh konkretizuje popsané role a možnosti regionálního nastavení důchodového zabezpečení a optimalizuje je do konkrétního návrhu. Realnost tohoto modelu je ve vztahu k definovaným předpokladům prezentována i praktickým případem vývoje základních finančních ukazatelů regionálního důchodového systému.

Navržený model na rozdíl od schváleného druhého pilíře (zaveden v České republice od 1. 1. 2013) se snaží přinést do systému další zdroje, minimalizuje společenské náklady a snaží se respektovat touhu občanů po spravedlnosti (princip zásluhovosti v individuální složce fondu) a řeší i sociální aspekt (princip solidarity v kolektivní složce fondu).

Tento článek může být rovněž vnímán jako příspěvek k řešení nerovnováhy systémů sociálního důchodového zabezpečení vyvolané hlubokou demografickou krizí a jsme přesvědčeni, že navrhovaný model druhého pilíře založeného na regionálním důchodovém zabezpečení může pomoci čelit přicházející krizi důchodového zabezpečení v České republice.

Konflikt zájmů

Autoři prohlašují, že si nejsou vědomi žádného konfliktu zájmu týkajícího se uvedeného příspěvku.

LITERATURA

- [1] Krebs V a kol. Sociální politika, Praha: Wolters Kluwer, přepracované a aktualizované vydání; 2010, s. 544.
- [2] Závěrečná zpráva – výkonný tým. Praha: MPSV ČR; 2005. [online] [cit. 2010-12-05]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf
- [3] LGPS Local Government Employers website; 2010. [online] [cit. 2010-12-05]. Dostupné z: <http://www.lgps.org.uk/lge/core/page.do?pageId=97977>
- [4] LAPP – Local Authorities Pension Plan website; 2013. [online] [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.lapp.ca/>
- [5] Storms E, Nation J. More pension math. Stanford Institute for Economic Policy Research; 2012, s. 58. [online] [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: http://siepr.stanford.edu/system/files/shared/pubs/papers/pdf/Nation_More_Pension.pdf
- [6] Healey TJ, Hess C, Nicholson K. Underfunded Public Pensions in the United States: The Size of the Problem, the Obstacles to reform and the Path Forward. Harvard Kennedy School M-RCBG Faculty Working Paper; 2012, No 08, s. 63. [online] [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: http://www.hks.harvard.edu/var/ezp_site/storage/fckeditor/file/pdfs/centers-programs/centers/mrcbg/publications/fwp/MRCBG_FWP_2012_08-Healey_Underfunded.pdf
- [7] Gokhale J. State and Local Pension Plans: Funding Status, Asset Management, and a Look Ahead. Washington: Cato institute; 2012, s. 30. [online] [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.cato.org/publications/white-paper/state-local-pension-plans-funding-status-asset-management-look-ahea>
- [8] Česká správa sociálního zabezpečení. Výroční zpráva 2013; 2014. [online] [cit. 2014-12-27]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/vyrocnizpravy.htm>
- [9] Česká správa sociálního zabezpečení. Zprávy o činnosti ČSSZ; 2014. [online] [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/informacni-materialy/zpravy-o-cinnosti.htm>
- [10] ČSÚ. Sociální zabezpečení; 2015. [online] [cit. 2010-12-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/socialni-zabezpeceni-cs>
- [11] APF ČR. Asociace penzijních fondů. Ekonomické ukazatele; 2015. [online] [cit. 2010-12-05]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz/cs/vybrane-ekonomicke-ukazatele/>
- [12] Daňová statistika 2005–2013. Finanční úřad. [online] [cit. 2014-12-27]. Dostupné z: <http://www.financnisprava.cz/cs/dane-a-pojistne/analyzy-a-statistiky/danova-statistika>
- [13] Slavík J, Rutarová R. Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému. Politická ekonomie 2005;(3):349–67.
- [14] Eatwell J. The Anatomy of the Pensions „Crisis“. In: Economic Survey of Europe; 1999, No. 3. [online] [cit. 2010-12-05]. Dostupné z: http://www.unece.org/ead/pub/993/993_2.pdf
- [15] Vostatek J. Česká důchodová reforma: co dál. Praha: Vysoká škola finanční a správní; 2012. [online] [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: http://www.vsf.cz/prilohy/konference/vostatek_duchodova_reforma_2012.pdf

-
- [16] Bezděk V. Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy). Praha: Česká národní banka; 2000, 62 s. [online] [cit 2010-12-05]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp2500.pdf
- [17] Kubiček J. Fondový penzijní systém v konvergující ekonomice. Praha: VŠE, Working Paper; 2004, No 1.
- [18] Kreidl V. Penzijní reforma v ČR. Finance a úvěr 1998;48(1):36–54.
- [19] Ježek M. A Microanalysis of Pension Reform: to Switch or Not to Switch in the Czech Republic? Finance a úvěr 2003;53(10–12):510–38.
- [20] Schneider O. Penzijní dluh: Břímě mladých. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR; 2011. [online] [cit. 2014-07-01]. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/documents/Studie_2011_02_Penze.pdf
- [21] Vostatek J. Důchodová reforma: břímě mladých? Praha: CESTA; 2012, s. 32.
- [22] Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření.
- [23] Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, publikovaný v částce 118 Sbírky zákonů ČSFR ze dne 17. 12. 1992.